

بررسی دلایل گرایش دانش آموزان پسر پایه دوازدهم به مصرف مواد اعتیادآور

مهرداد سردارآبادی

گروه برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیکی، ایران

چکیده

اعتیاد به معنای وابستگی به چیزی، به طوریکه اگر در دسترس نباشد زندگی شخص معتاد را مختل می کند. اعتیاد انواع مختلفی دارد که یکی از انواع آن، اعتیاد به مصرف مواد اعتیادآور است. مواد اعتیاد آور طبق تقسیم بندی سازمان جهانی بهداشت بر اساس اثراتی که بر جسم و روان می گذارند در سه دسته محرکها، توهم زاها و مخدرها تقسیم می گردد که نزد عامه مردم به تمامی این موارد به اشتباه مواد مخدر گفته می شود. بطور کلی ماده اعتیاد آور نزد عامه مردم شامل مواد مخدر، سیگار، قلیان و مشروبات الکلی است که محقق به کمک پژوهش روایی و با مصاحبه از تعدادی از دبیران، مشاوران تحصیلی و دانش آموزان پسر پایه دوازدهمی مدارس ناحیه هفت مشهد در نیم سال اول سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ به بررسی علل و دلایل گرایش دانش آموزان پسر پایه دوازدهمی به مصرف مواد اعتیادآور پرداخته است. محقق در جستجوی یافتن علل از زبان خود نوجوانان و معلمان و مشاوران تحصیلی که بیشترین ارتباط را با آنها دارند است و به طور تخصصی به مطالعه و بررسی دانش آموزان پسر پرداخته است که در نمونه اش در هیچ یک از پژوهش های موجود در بخش پیشینه تحقیق یافت نمی شود. یافته های پژوهش پس از انجام مصاحبات نشان می دهد که خانواده آئینه عمل نوجوان است و در صورت مناسب نبودن جو خانوادگی و وجود زمینه های اعتیاد خود دلیلی برای گرایش به اعتیاد است. روابط دوستان و همکلاسی ها با یکدیگر به علت نبود نظارت میتواند موجب گرایش به اعتیاد شود از سویی دیگر معلمان و کارکنان مدرسه نقش پیشگیرانه دارند. میان کنکور و اعتیاد نوعی همبستگی مثبت ضعیفی وجود دارد درحالیکه میان اعتیاد و میزان اعتقادات مذهبی همبستگی منفی وجود دارد. رسانه ها نیز خوب و بد هستند و با توجه به اینکه از کجا خط می گیرند می توانند عاملی برای اعتیاد باشند. آموزش مجازی در دوران بحران کرونا نمیتوان مستقیماً آن را عامل گرایش به مواد اعتیاد آور دانست مگر آنکه به عنوان رسانه تلقی گردد هر چند این عامل موجب افزایش آمار نوع دیگری از اعتیاد یعنی اعتیاد به اینترنت دانست همچنین علاوه بر عوامل ذکر شده عواملی همچون، مهارت نه گفتن، فقر اقتصادی، سطح تحصیلات خانواده ها، سواد رسانه ای، نبود تفریحات سالم جو مسموم جامعه، ارزانی و درستی آسان و سریع به انواع مواد مخدر نیز به عنوان عاملی دخیل در این پدیده در کنار هفت عامل فوق عنوان شد.

واژگان کلیدی: دانش آموزان پسر، دوره نوجوانی، پایه دوازدهم، مواد مخدر، اعتیاد.

مقدمه :

Abstract:

Addiction means depending on something, so that if it is not available, it disrupts the life of the addicted person. There are many types of addiction, one of which is addiction to addictive substances. According to the classification of the World Health Organization, addictive substances are divided into three categories: stimulants, hallucinogens, and narcotics based on the effects they have on the body and mind. In general, addictive substances among the general public include drugs, cigarettes, hookah, and alcoholic beverages, which the researcher, with the help of narrative research and interviews with a number of teachers, academic advisors, and twelfth grade male students of schools in the Haft district of Mashhad in the first half of the year The academic year ۱۴۰۰-۱۴۰۱ investigated the causes and reasons for the tendency of twelfth grade male students to use addictive substances. The researcher is searching to find the causes from the words of the teenagers themselves and the teachers and academic advisors who have the most contact with them, and has specialized in studying and examining male students, which in his sample is not found in any of the researches in the background section of the research. not found The findings of the research after conducting the interviews show that the family is a mirror of the adolescent's behavior and if the family atmosphere is not suitable and the existence of addiction grounds, it is a reason for the tendency to addiction. Due to the lack of supervision, the relationships between friends and classmates can lead to addiction, on the other hand, teachers and school staff have a preventive role. There is a weak positive correlation between entrance exams and addiction, while there is a negative correlation between addiction and the level of religious beliefs. The media is also good and bad, and depending on where they draw the line from, it can be a factor for addiction. Virtual education during the coronavirus crisis cannot be considered as a direct factor in the tendency towards addictive substances, unless it is considered as a media, although this factor has caused an increase in the statistics of another type of addiction, i.e. Internet addiction, in addition to the factors mentioned, factors such as skill Saying no, economic poverty, education level of families, media literacy, lack of healthy entertainment, toxic atmosphere of the society, cheapness and easy and quick access to all kinds of drugs were mentioned as factors involved in this phenomenon along with the above seven factors.

۱- مقدمه:

اغلب جوانان با گذر از دوران بلوغ و نوجوانی دچار تغییرات جسمی - روانی گوناگونی می شوند که تاثیرات زیادی بر رفتارها و عکس العمل های هیجانی آنها نسبت به اطرافیان می گذارد. احساس نارضایتی، عصبانیت، بی حوصلگی، مخالفت، مبارزه جویی، عدم همکاری، بی اعتنائی و عیب جویی از جمله بدخلقی هایی است که زندگی نوجوانان را دشوارتر از پیش می کند. در مواردی این ویژگی های رفتاری - اخلاقی نوجوانان به گونه ای است که آنان را شدیداً مستعد آلوده شدن

به انواع کجروی ها و آسیب های اجتماعی می کند. این نوجوانان ارزش ها و معیارهای اخلاقی والدین شان را کمتر می پذیرند و بیشتر درصدد یافتن استقلال و اثبات خویشند. اعتیاد به مواد مخدر می تواند به عنوان توده های متراکم از نتایج منفی ناشی از مصرف مواد تعریف شود که هر روز نیز این نتایج تشدید می شود (باقری، ۱۳۹۸، صص. ۸۱ و ۸۲).

۱-۱- روش تحقیق:

محقق جهت نگارش این مقاله از پرسشنامه و مصاحبه باز پاسخ در قالب روایت پژوهی استفاده کرده است. در این پژوهش پرسشنامه ای شامل ۹ سوال به داوطلبین داده شده تا به سوالات در قالب مصاحبه^۱ با محقق پاسخ دهند و با رضایت آنها، صحبتشان ضبط گردید. مصاحبه شوندهگان شامل یک مشاور تحصیلی، دو دبیر (شیمی و انگلیسی) و سه دانش آموز پایه دوازدهمی (از سه رشته ریاضی، تجربی و انسانی) می باشند؛ همچنین محقق برای تکمیل مقاله از روش تحقیق های دادگانی و کتابخانه ای نیز بهره گرفته است؛ بدین صورت که برای یافتن مطالب مربوط به بخش پیشینه تحقیق از وبسایت های سید^۲، سیولیکا^۳ و نورمگز^۴ استفاده شده است.

۱-۲- بیان مسئله:

با گذشت سالها ثابت شده که موثرترین و جدیدترین شیوه های درمانی اعتیاد با میزان بالایی از عود همراه خواهند بود، زیرا محیط بیماری را هرپیشرفتی را که در درمان آنها حاصل شود، تحلیل می برد، محیطی که داروها و مواد در آن به راحتی قابل دسترسی است و شبکه اجتماعی دوستانی که حمایت کننده و تداوم بخش سوء مصرف مواد هستند در آن حضور دارند.

از جمله دلایل اهمیت پژوهش در حوزه اعتیاد و تحصیل باید عرض کرد که: اعتیاد به مواد مخدر یک پدیده چند بعدی، خطر آفرین و فعلی ناهنجار از نظر اجتماعی است که بیش از پیش سلامت فردی و اجتماعی را مورد تهدید قرار میدهد. سوء مصرف مواد امروزه بین گروه های مختلف افراد، بخصوص جوانان شیوع یافته و همچنان که سن ابتلاء پایین آمده است فراوانی آن رو به تزاید می باشد (سموعی، ۱۳۷۸، ص. ۲).

طبق برآورد برنامه کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد مصرف سالانه مواد مخدر در جهان به اندازه ای است که می تواند ۳/۳ الی ۴/۱ درصد از جمعیت را گرفتار سازد (شبانی، ۱۳۸۰، ص. ۴۳۲). بر این اساس اگر هر معتاد (با در نظر گرفتن ۵۰۰۰۰ نفر معتاد در کشور) هر روز فقط ۶۰۰۰ ریال صرف مصرف مواد مخدر نماید سالانه هزینه بسیار زیادی صرف دود کردن و هدر دادن سرمایه ها می شود (طارمیان و دیگران، ۱۳۷۸، ص. ۲۳).

در ایران که جوان گرایی چهره ای جدید از این پدیده مخرب را به نمایش گذاشته است و منشاء بسیاری از جرایم (مثل قتل، تجاوز، دزدی و غیره) و حوادث ناهنجار اجتماعی گردیده است، انگیزه مبارزه و انتخاب برنامه های مناسب پیشگیری را در قالب یک ضرورت مطرح می نماید (قنبرپور، ۱۳۷۹، ص. ۲۰).

^۱ Interview

^۲ <https://www.sid.ir/>

^۳ <https://civilica.com/>

^۴ <https://www.noormags.ir/>

در این پژوهش، محقق با مصاحبه با تعدادی از معلمان و مشاوران تحصیلی و دانش آموزان پسر مدارس متوسطه دوم ناحیه هفت مشهد در بازه نیم سال اول سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ به دنبال یافتن پاسخ به این سوالات که متن آن در بخش پرسشهای پژوهش موجود است.

۳-۱- پرسش های پژوهش:

پرسش های این پژوهش شامل یک پرسش اصلی و هشت سوال فرعی که از دل سوال اصلی استخراج شده است، می باشد.

دلایل گرایش دانش آموزان پسر پایه دوازدهم به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟ (پرسش اصلی پژوهش)

نقش خانواده ها گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟

نقش دوستان و همکلاسی ها در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟

نقش معلمان و عوامل مدرسه در در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟

نقش کنکور سراسری در در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟

نقش رسانه ها اعم از شبکه های اجتماعی، ماهواره و صدا و سیما در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟

نقش اعتقادات مذهبی در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟

نقش بحران کرونا در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟

به نظر شما چه عوامل دیگری در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور نقش دارند؟

۴-۱- ادبیات تحقیق:

پژوهش روایی: پژوهش روایتی یک راهبرد پژوهشی است که پژوهشگر به کمک آن زندگی افراد را مطالعه می کند و از یک یا چند نفر می خواهد که داستانهای زندگی خود را بیان کنند. سپس، این اطلاعات توسط پژوهشگر به صورت روایت زمانی بازگویی یا بازسازی می شوند. در پایان روایت مورد نظر، پژوهشگر دیدگاههای زندگی شرکت کننده را با دیدگاههای زندگی خود در قالب روایت جمعی (مشترک) تلفیق می کند (حیدری نقدعلی، ۱۳۹۳، ص ص. ۱۴-۲۲).

مواد اعتیادآور: موادی هستند که می توانند موجب وابستگی به مصرف شوند، یعنی فرد مصرف کننده کنترل بر عدم مصرف آن ها نداشته باشد و مصرف مداوم این مواد زندگی معمول وی را مختل سازد مانند مواد مخدر، الکل، مواد محرک عصبی (مانند آمفتامین و سیگار). سازمان بهداشت جهانی مواد اعتیادآور را از جهت تأثیر آن ها بر انسان به سه کلی دسته تقسیم می کند، که عبارت اند از: ۱- محرک ها، ۲- توهم زا ها و ۳- مخدر ها، این مواد اعم از محرک، توهم زا یا مخدر در نزد عامه مردم به مواد مخدر معروف هستند [غلط مصطلح] (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۳۹۷، صص ۱۲۹-۱۴۴).

ماده محرک: بنا بر نوشته ویکی پدیا، مُحرک‌ها یا انگیزنده‌ها به صورت عمومی به ترکیبات شیمیایی سایکو اکتیو گفته می‌شود که باعث تحریک سیستم اعصاب مرکزی می‌شوند. بسیاری از محرک‌ها سیستم اعصاب محیطی را نیز تحریک می‌کنند. از اثرات اصلی محرک‌ها می‌توان به افزایش هشیاری، تمرکز، سرعت تفکر، اعتماد به نفس، سرخوشی و افزایش یا کاهش اشتها اشاره کرد. کافئین، کوکائین، ماری جوانا و شیشه جز دسته محرک‌ها هستند (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۳۹۷، صص ۱۲۹-۱۴۴).

ماده توهم‌زا: بنا بر نوشته ویکی پدیا، به دسته بزرگی از سایکواکتیوهای طبیعی و آزمایشگاهی گفته می‌شود که بیشتر باعث توهم، هذیان، دگرگونی در ادراک و احساسات می‌شوند. سه دسته بزرگ توهم‌زاها، روان‌گردان‌ها و منفک‌کننده‌ها و هذیان‌آورها هستند. ال اس دی، مسکالین، دی‌متیل‌تریپتامین، قارچ سیلوسایبین از معروف‌ترین ترکیبات توهم‌زا محسوب می‌گردند (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۳۹۷، صص ۱۲۹-۱۴۴).

ماده مخدر: بنا بر نوشته ویکی پدیا، مخدر یا سرخوش‌نما، نام عمومی برای انواع متنوعی از داروها، سایکو اکتیوها و ترکیبات شیمیایی طبیعی و سنتتیک است که معمولاً خاصیت تسکین‌دهنده و سرخوش‌کننده دارند و اغلب به دلیل احتمال ایجاد وابستگی به مصرف جزء مواد اعتیادآور طبقه‌بندی می‌شوند. تریاک، حشیش، هروئین، متادون و قرص‌های آرامبخش جز مخدرها هستند (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۳۹۷، صص ۱۲۹-۱۴۴).

اعتیاد: بنا بر نوشته ویکی پدیا، اعتیاد حالتی است که در آن شخص به علت روانی یا مصرف مواد شیمیایی، طبیعی دچار ضعف اراده در کنترل تکرار اعمال خود می‌شود. هرچند ضعف اراده در خود بیماری نیست ولی به علت عوارضی که بر دستگاه عصبی مرکزی شخص ایجاد شده به عنوان بیماری فرض می‌شود و این بیماری با ایجاد اختلال در کنترل بر سیستم رفتار، باعث تکرار آن رفتار می‌گردد. بیماری اعتیاد مدارهای عصبی مربوط به نظام، انگیزش، و حافظه را در مغز دچار اختلال کرده، و اختلال در این سیستم‌ها در مغز باعث بروز عوارض بیولوژیکی، فیزیولوژیکی، اجتماعی و روحی می‌گردد. بررسی اعتیاد به عنوان عارضه‌ای روانی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه علوم پزشکی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی و همین‌طور از دیدگاه‌های فلسفه، قانون، اخلاق و مذهب صورت می‌گیرد. از سال ۱۹۶۴ میلادی، سازمان بهداشت جهانی استفاده از عبارت وابستگی دارویی یا وابستگی به دارو را به جای اصطلاح اعتیاد توصیه نموده‌است (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۳۹۷، صص ۱۲۹-۱۴۴).

نوجوانی: به نقل از ویکی پدیا، نوجوانی، مرحله‌ای گذار رشد فیزیکی و روانی انسان است که میان کودکی و جوانی روی می‌دهد. این گذار، تغییرات زیستی (بلوغ جنسی)، اجتماعی، و روانشناختی را در بر می‌گیرد، هرچند که از میان این‌ها تنها تغییرات زیستی و روانشناختی را می‌توان به آسانی اندازه‌گیری کرد (ویکیپدیا، بی تا).

۵-۱- پیشینه تحقیق:

در بحث اعتیاد به مواد اعتیادآور، پژوهش‌های زیادی از زمان کشف مواد اعتیادآور گیاهی و بعدتر اختراع مواد اعتیادآور صنعتی در سراسر جهان صورت گرفته است که در ادامه به ۱۸ مورد از آنها در بازه زمانی ۱۴۰۰-۱۳۸۳ اشاره شده است:

- (رسول زاده و مولوی، ۱۳۸۳)؛ با توجه به نتایج بدست آمده در پژوهشی با عنوان "بررسی عوامل موثر در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر"، مهمترین عوامل فردی، اجتماعی و خانوادگی در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر عبارتند از: وجود علایم افسردگی، طلاق و اختلافات خانوادگی، معاشرت با افراد ناباب، سیگار کشیدن و شکست تحصیلی که احتمالا می توان با آموزش مهارت های زندگی، گسترش مشاوره خانواده، ایجاد مراکز و کلاس های آموزش هنری، فرهنگی و فنی حرفه ای از گسترش این معضل جلوگیری کرد (رسول زاده و مولوی، ۱۳۸۳، صص. ۳۳-۵۷).

- (ملک زاده، ۱۳۸۸)؛ یافته های تحقیقی با عنوان "تاثیر عوامل خانوادگی بر گرایش افراد به سوء مصرف مواد مخدر" نشان می دهد که خانواده اولیه به صورت مستقیم و غیرمستقیم نقش بسیار مهمی در گرایش کودکان و نوجوانان به مصرف مواد مخدر ایفا می کند. تعداد زیادی از مصاحبه شوندگان شرایط رفاهی نامساعد خانواده اولیه خود را در گرایش شان به مصرف مواد مخدر موثر دانسته اند. آنها معتقد بودند که بسیاری از نیازهای اساسی شان در خانواده اولیه برآورده نمی شده و والدین شان به رفع نیازهای مادی و رفاهی آنها بی توجه بوده اند. اطلاعات حاصله از مصاحبه ها نشان می دهد که روابط سطحی و سردی بر خانواده اولیه این معتادان حاکم بوده و این موضوع احتمال گرایش آنها به مواد مخدر را افزایش داده است. همچنین شیوه نادرست سرپرستی والدین در گرایش آنها به سوء مصرف مواد مخدر نقش بسزایی داشته است (ملک زاده، ۱۳۸۸، صص. ۱۲۳-۱۴۲).

- (اسکندری، ۱۳۸۹)؛ یافته های تحقیق "بررسی عوامل موثر بر گرایش جوانان به سوء مصرف مواد مخدر صنعتی" نشان می دهد که خانواده اولیه به صورت مستقیم و غیرمستقیم نقش بسیار مهمی در گرایش کودکان و نوجوانان به مصرف مواد مخدر ایفا می کند. تعداد زیادی از مصاحبه شوندگان شرایط رفاهی نامساعد خانواده اولیه خود را در گرایش شان به مصرف مواد مخدر موثر دانسته اند. آنها معتقد بودند که بسیاری از نیازهای اساسی شان در خانواده اولیه برآورده نمی شده و والدین شان به رفع نیازهای مادی و رفاهی آنها بی توجه بوده اند. اطلاعات حاصله از مصاحبه ها نشان می دهد که روابط سطحی و سردی بر خانواده اولیه این معتادان حاکم بوده و این موضوع احتمال گرایش آنها به مواد مخدر را افزایش داده است. همچنین شیوه نادرست سرپرستی والدین در گرایش آنها به سوء مصرف مواد مخدر نقش بسزایی داشته است (اسکندری، ۱۳۸۹، صص. ۱۱-۳۲).

- (ترکمان و دیگران، ۱۳۸۹)؛ در تحقیقی با عنوان "عوامل موثر بر گرایش نوجوانان و جوانان پسر شهرستان کرج به مصرف مواد مخدر"، نتایج بدست آمده حاکی از آن است که عوامل اقتصادی، رسانه های جمعی، گروه های مرجع، نهادهای اجتماعی به ترتیب در گرایش نوجوانان و جوانان به مصرف مواد مخدر تاثیر دارند. برای کاهش گرایش نوجوانان و جوانان به مصرف مواد مخدر پیشنهاد می شود، نهادهای مختلف اجتماعی (خانواده، مدرسه، جامعه) با ایجاد تفریح های سالم، تغییر برنامه های موجود در رسانه ها، رفع محدودیت های گروه های مرجع داخلی، ارتقای سطح تحصیلات خانواده ها، توجه والدین به فرزندان و مراقبت در عضویت گروه همسالان در جهت پیشگیری جدی توجه لازم را داشته باشند از سوی دیگر سازمان ناجا با تشکیل پلیس نوجوانان و رسیدگی بیشتر به وضعیت این قشر، در جهت پیشگیری از گرایش نوجوانان و جوانان به مصرف مواد مخدر اقدام های لازم را به عمل آورد (ترکمان و دیگران، ۱۳۸۹، صص. ۳۲۲-۳۳۸).

- (آسایش و دیگران، ۱۳۸۹)؛ پژوهشی با عنوان "ارتباط ویژگی های فردی و خانوادگی با گرایش افراد به سوء مصرف مواد مخدر" نشان داد که اعتیاد دوستان، مصرف سیگار، تحصیلات پایین و بیکاری در گرایش به مواد مخدر موثر می باشد؛ لذا اقداماتی برنامه ریزی شده برای کاهش این گونه عوامل خطر در بین افراد جامعه به ویژه جوانان، توسط خانواده و مسوولین جامعه ضروری است (آسایش، سالاری، صفری، منصوریان و قربانی، ۱۳۸۹، صص. ۹۰-۹۴).

- (فراشی و دیگران، ۱۳۹۰)؛ تحلیل نتایج پژوهشی با عنوان "بررسی علل و عوامل گرایش جوانان و نوجوانان به مواد مخدر نوین در شهرستان خرم آباد" تحقیق نشان داد که مصرف مواد مخدر و روان گردانها با متغیر های سن، شغل، میزان تحصیلات، وضعیت تاهل، محل زندگی، شیوه زندگی والدین با یکدیگر (زندگی مشترک و یا جدا از هم)، وضعیت خانوادگی و اقتصادی، بیکاری، داشتن دوستان مصرف کننده مواد مخدر و روان گردان و مصرف مواد مخدر و روان گردان توسط اعضای خانواده دارای رابطه معنی داری می باشد. و همچنین مصرف مواد مخدر و روان گردان در بین جوانان و نوجوانان پسر شهر خرم آباد واقعیتی انکارناپذیر بوده و با توجه به میزان شیوع مصرف بالای این مواد، پیش بینی می شود که اگر برنامه های پیشگیری مناسب در این خصوص طراحی و اجرا نشود هر روز شاهد آسیب بیشتر جوانان و نوجوانان میهن عزیزمان خواهیم بود (فراشی، مهدوی نصر و مهدوی نصر، ۱۳۹۰، صص. ۱-۲۰).

- (دعاگویان و حبیب زاده ملکی، ۱۳۹۰)؛ نتایج تحقیقی با عنوان "بررسی عوامل موثر بر تغییر الگوی مصرف مواد مخدر در میان جوانان «از مواد سبک به سوی مواد سنگین»" نشان داد که: میانگین سنی مصرف مواد صنعتی در بین جوانان کاهش یافته است و امروزه جوانان در آغاز مصرف از کراک و شیشه استفاده می کنند و زمان تغییر الگوی مصرف از ۱۵ سالگی آغاز و در ۱۸ سالگی به اوج می رسد و افزایش تعداد و زمان تحریک جنسی مهم ترین عامل در انتخاب اولین ماده مخدر در بین جوانان محسوب می گردد، ارزانی، تقلید از سایرین، تنوع طلبی و مصرف این مواد در مهمانی ها از جمله مهم ترین عوامل تغییر الگوی مصرف در بین جوانان محسوب می گردد. (دعاگویان و حبیب زاده ملکی، ۱۳۹۰، ص. ۱۳۰).

- (جولایی منش و فیضی منش، ۱۳۹۲)؛ در تحقیقی با عنوان "بررسی علل اجتماعی اعتیاد به مواد مخدر در بین جوانان پسر شهرستان همدان"، با توجه به نتایج و اظهار نظر جوانان، عوامل اجتماعی تاثیر معناداری در گرایش آنها به اعتیاد وجود داشته است. که از جمله این عوامل می توان به دلایل زیر اشاره کرد: ۱- وجود عضوی معتاد در خانواده فرد. ۲- در دسترس بودن مواد مخدر برای مصرف. ۳- معاشرت خود فرد معتاد با دوستان ناباب. ۴- پایین بودن سطح تحصیلات. ۵- بیکاری و بودن مشکلات برای جوان از عوامل سوق به مصرف و فروش مواد. ۶- وجود اختلاف بین اعضای خانواده به خصوص پدر و مادر. در بین عوامل اجتماعی، وجود علایم فرهنگی می تواند از گسترش این معضل جلوگیری کند. طلاق والدین، معاشرت با افراد ناباب، محیط اجتماعی که فرد در آن عمل می کند می تواند بر سو مصرف مواد تاثیر بگذارد، شکست تحصیلی منجر به ترک تحصیل می شود و هرچه سطح تحصیلات فرد پایین تر باشد احتمال گرایش فرد به اعتیاد بیشتر می شود، مشکلات خانوادگی و بیکاری بیش ترین وزن را در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر دارند (جولایی منش و فیضی منش، ۱۳۹۲، صص. ۱-۱۰).

- (حجاریان و قنبری، ۱۳۹۲)؛ نتایج تحقیقی برای شناسایی مولفه های اجتماعی گرایش به مواد مخدر که بر روی جوانان روستایی اصفهان در سال ۱۳۹۲ نشان داد: که در بین عوامل خانوادگی و میزان مصرف، اختلاف خانوادگی و وابستگی خانوادگی و منزلت شغلی پدر موثر بود. همچنین، در بین عوامل اجتماعی احساسی انومی، گرایش مسایل مذهبی و دینی و ارتباط با افراد معتاد موثرترین عوامل گرایش جوانان روستایی به مصرف مواد مخدر بود. در بین عوامل فردی افزایش میزان تحصیلات امری بازدارنده در مصرف مواد به دست آمد (حجاریان و قنبری، ۱۳۹۲، ص. ۶۷).

- (پاشیب و دیگران، ۱۳۹۳)؛ در تحقیقی با عنوان "تاثیر آموزش مدد جویان در جلسات انجمن معتادان گمنام بر گرایش به مصرف مواد مخدر" میانگین سنی واحدهای مورد مطالعه 9.3 ± 33.54 بود. بیشتر افراد مورد مطالعه دارای مدرک دیپلم بودند. بیشترین ماده مصرفی در گروه تریاک بود. شرکت مددجویان در جلسات انجمن معتادان گمنام بر گرایش به مصرف مواد مخدر موثر بود. براساس یافته ها، آموزش در جلسات انجمن معتادان گمنام احتمالاً باعث گرایش کمتر آنان به مصرف مواد مخدر میگردد. بنابراین سازمانها و مراکز مسوول می توانند با حمایت خویش در جهت برگزاری هر چه بهتر این جلسات به تداوم ترک اعتیاد مددجویان کمک نمایند (پاشیب و دیگران، ۱۳۹۳، صص. ۱۷-۲۲).

- (جوانمرد، ۱۳۹۴)؛ یافته های تحقیقی به نام "بررسی عوامل موثر بر گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در بین دانشجویان پسر دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان در نیم سال ۹۴" نشانگر آن است که بین گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی به عنوان متغیر وابسته و اختلاف خانوادگی، باورها و اعتقادات دینی، ارتباطات و معاشرت، سیاست ها و برنامه های کلان و ناکامی به عنوان متغیرهای مستقل رابطه معنا داری وجود دارد (جوانمرد، ۱۳۹۴، صص. ۲-۲۲).

- (جگرگوشه و دیگران، ۱۳۹۸)؛ یافته های تحقیقی به نام "تاثیر نوع رابطه معلم با دانش آموزان در کاهش انگیزه اعتیاد و بهبود افسردگی" نشان می دهد که اگر معلم بتواند به خوبی با دانش آموزان ارتباط برقرار کند، موجب کاهش انگیزه اعتیاد و بهبود افسردگی می شود. شایان ذکر است پژوهش های داخلی و خارجی نیز موید معنی داری این رابطه می باشد. کیفیت تعامل معلمان با دانش آموزان در کلاس درس برای موفقیت دانش آموزان در مدرسه، با توجه به اظهارات کادیم و دیگران (۲۰۱۰)، اهمیتی ویژه دارد و در بهبود افسردگی و شادکامی دانش آموزان تاثیرگذار است. رابطه مثبت معلم با دانش آموزان و همچنین دانش آموزان با هم، بر رابطه عاطفی و اجتماعی کلاس، ایجاد انگیزه یادگیری، دلبستگی به مدرسه، همکاری در فعالیت های کلاسی، کمک و حمایت دوستانه، درک رفتار میان- فردی، ایجاد مسئولیت و آزادی در کارها، می تواند تاثیرگذار باشد. (جگرگوشه و دیگران، ۱۳۹۸، صص ۱-۱۱).

- (بهدوست و دیگران، ۱۴۰۰)؛ یافته های تحقیقی به نام "نقش میانجی استرس کرونا در رابطه بین اعتیاد به اینترنت با تعارضات و خشونت زناشویی و خانوادگی" بیانگر آن است که نتایج نشان داد اعتیاد به اینترنت و استرس کرونا می توانند ۵/۲۶ درصد از واریانس تعارض و خشونت زناشویی و ۱/۱۹ درصد از تعارض و خشونت خانوادگی را تبیین کنند. اعتیاد به اینترنت نیز می تواند ۴/۱۹ درصد از واریانس استرس کرونا را در گروه افراد متاهل و ۶/۱۳ درصد در گروه افراد مجرد تبیین کند. همچنین نتایج اثرات غیرمستقیم نشان داد که اعتیاد به اینترنت از طریق استرس کرونا ۴/۷ درصد بر تعارض و خشونت زناشویی و ۲/۱۲ درصد بر تعارض و خشونت خانوادگی به صورت غیرمستقیم اثر دارد. استفاده آسیب زا

از اینترنت در دوران کرونا باعث می شود تا افراد سطحی از استرس را تجربه کنند و این استرس می تواند به مرزهای زناشویی و خانوادگی وارد شود و موجب تعارضات و خشونت های زناشویی و خانوادگی شود. (به دوست و دیگران، ۱۴۰۰، صص ۱-۱۸).

- (عباس آباد عربی، ۱۴۰۰)؛ یافته های تحقیقی به نام " تاثیر خانواده و گروه همسالان بر گرایش نوجوانان به اعتیاد " نشان می دهد که در جامعه امروزی متأسفانه اعتیاد نوجوانان به فراوانی دیده میشود که دوره بلوغ و عدم شناخت فرد از خود که متأثر از عوامل محیطی نیز میشود این عامل را چند برابر میکند که لازم است برنامه ریزی برای جلوگیری از اشاعه ی مواد مخدر در محلات و مدارس ارائه شود. خانواده ها بایستی مجموعه از آموزش های لازم برای پیشگیری از اعتیاد نوجوانان را دریافت کنند چرا که بسیاری از افراد گرفتار اعتیاد در خانواده هایی دیده میشوند که از پیامدهای واقعی اعتیاد آگاهی لازم را نداشته اند. تحقیق درباره ی شناخت و تاثیر دوستان ناباب در اعتیاد نوجوانان از اهدافی است که بایستی به آن توجه شود. اعتیاد به مواد مخدر نیز نشأت گرفته از عوامل متعددی است که ما در این مقاله به مهمترین عوامل آن اشاره میکنیم همچنین در این مقاله تلاش می شود که ابعاد موثر بر اعتیاد مورد بررسی قرار گیرد که این ابعاد از گستردگی خاصی برخوردار است. (عباس آباد عربی، ۱۴۰۰، صص ۱-۵)

- (سعادت و دیگران، ۱۴۰۰)؛ یافته های تحقیقی به نام " اعتیاد در نوجوانان (دلایل و راهکارهای پیشگیری از آن)" طبق نتایج بدست آمده، اعتیاد در نوجوانان یکی از دغدغه های خانواده های امروزی بوده و برخی از آن ها به دنبال روش درمان یا ترک و برخی دیگر به فکر محافظت از نوجوانان خود در برابر اعتیاد به مواد مخدر هستند. مواد مخدر در میان نوجوانان طرفداران بسیاری دارد و خانواده های زیادی را درگیر مشکلات و آسیب های اعتیاد می کند که بخش عمده ای از عوامل آن به محیط و تربیت خانوادگی آن ها بستگی دارد و بخشی مربوط به کنجکاو ی آن ها می شود. برای پیشگیری و درمان اعتیاد در نوجوانان لازم است تا علل گرایش به مواد مخدر در آن ها بررسی شود. اعتیاد به مواد مخدر نشانه های مشخصی دارد و آسیب های جبران ناپذیری بر زندگی نوجوان می گذارد. بهترین راه محافظت از نوجوانان در برابر اعتیاد ، پیشگیری کردن از آن است که با انجام روش های مناسب صورت می گیرد. هدف از ارائه این مقاله، افزایش اطلاعات عمومی افراد، خانواده و دانش آموزان درباره مساله بسیار مهم اعتیاد به مواد مخدر است، تا اطلاعات کافی از علت گرایش را داشته باشند و راهکارهای مبارزه با آن را دانسته و خود را ایمن کنند. نوجوانان آینده سازان جامعه هستند و باید با سالم بودن خود، سلامت آینده را تضمین کنند. (سعادت و دیگران، ۱۴۰۰، صص ۱-۹)

- (شاکری اصل و دیگران، ۱۴۰۰)؛ یافته های تحقیقی به نام " نقش سبک زندگی بر اعتیاد به فضای مجازی نوجوانان در زمان همه گیری کووید-۱۹ " نشان می دهد که بین مدیریت استرس، درک از زندگی، فعالیت بدنی و حمایت اجتماعی با اعتیاد به فضای مجازی نوجوانان در دوران قرنطینگی کرونا و ویروس رابطه منفی و معنی داری وجود دارد ($P < 0.05$). همچنین، نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که مدیریت استرس، درک از زندگی، فعالیت بدنی و حمایت اجتماعی بر اعتیاد به فضای مجازی نوجوانان در دوران قرنطینگی کرونا و ویروس نقش معنی داری دارد ($P < 0.05/0$). بنابراین، اقدامات پیشگیرانه مناسبی مانند آموزش دانش آموزان و عموم مردم در مورد استفاده ایمن از اینترنت و همچنین مشاوره برای افرادی که به اینترنت معتاد شده اند، لازم است. (شاکری اصل و دیگران، ۱۴۰۰، صص. ۱-۷)

- (محمدی، ۱۴۰۰)؛ در پژوهشی با عنوان " چگونه توانستم نگرش دانش آموزان مدرسه شهید مصطفی خمینی عسلویه را نسبت به مواد مخدر و اعتیاد آور تغییر دهم؟ " تحلیل کیفی و کمی داده ها بیانگر این است که آموزش دو ماهه برنامه سبک زندگی سالم، در کاهش ابعاد سه گانه باور های شناختی، هیجانات و آمادگی برای عملکرد اعتیادی و همچنین نگرش کلی به اعتیاد در گروه آزمایش موثر است. لذا جهت کاهش شیوع و آسیب های اعتیاد در محیط های کاری من جمله مدارس، اجرای مداخلات جامع و یکپارچه ای از جمله برنامه های خود مراقبتی و ارتقای سلامت همه جانبه توصیه می گردد. همچنین تحلیل توصیفی یافته ها نشان داد که سیستم پیچیده و مافیای مواد مخدر برای مخاطبان خود در سنین و جایگاه اجتماعی مختلف خیلی هوشمندانه عمل کرده است. و نیز با توجه به ضعف در آگاهی، خودباوری و مهارت، بیشتر قشر جوان، تحصیلکرده و مولد جامعه را مورد هدف خود قرار داده است. در حالی که سیستم مبارزه و پیشگیرانه (از جمله خانواده و به ویژه مدارس) به علت عدم شناخت صحیح از آثار کلی مواد و سهل انگاری مسئولان در توجه به مقوله توسعه پایدار، عملاً نتوانسته است در زمینه کاهش آسیب پذیری و عوامل خطر نقش خود را خوب و موثر ایفا نماید. که این امر نیازمند مصون سازی دانش آموزان با ایجاد محیط سالم و امن با هدف کاهش عوامل خطرساز و افزایش عوامل محافظت کننده از اعتیاد، برنامه ریزی برای آموزش مهارت های زندگی و توانمندسازی نوجوانان به عنوان قشر آسیب پذیر جامعه می باشد. (محمدی، ۱۴۰۰، صص. ۱-۲۰).

- (سلیمانی و عظیمی، ۱۴۰۰)؛ یافته های پژوهشی با عنوان " بررسی رابطه بین اعتیاد به تماشای تلویزیون و رضایت از زندگی بر عملکرد تحصیلی در دانش آموزان دبستانی " نشان داد که بین اعتیاد به تماشای تلویزیون و عملکرد تحصیلی دانش آموزان رابطه معنادار وجود دارد. بین رضایت از زندگی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان رابطه معنادار وجود دارد. می توان نتیجه گرفت که تماشای تلویزیون اگر با برنامه ریزی صحیح انجام شود نمی تواند بر تحصیل دانش-آموزان اثرگذار باشد. اما رضایت از زندگی می تواند در میزان موفقیت تحصیلی یا افت تحصیلی آنها موثر باشد. این پژوهش می-تواند برای آغاز یک برنامه هدفمند جهت بهبود عملکرد تحصیلی دانش آموزان، رضایت از زندگی مفید باشد. (سلیمانی و عظیمی، ۱۴۰۰، صص. ۱-۱۱).

۲- نتایج تحقیق (یافته ها)

۲-۱ نتایج حاصله از پیشینه تحقیق

با توجه به نتایج تحقیقات ذکر شده در بخش پیشینه تحقیق مهم ترین علل گرایش جوانان و نوجوانان به صورت خلاصه در قالب خود تحقیقات عبارت اند از:

۱) مهمترین عوامل فردی، اجتماعی و خانوادگی در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر عبارتند از: وجود علایم افسردگی، طلاق و اختلافات خانوادگی، معاشرت با افراد ناباب، سیگار کشیدن و شکست تحصیلی که احتمالاً می توان با آموزش مهارت های زندگی، گسترش مشاوره خانواده، ایجاد مراکز و کلاس های آموزش هنری، فرهنگی و فنی حرفه ای از گسترش این معضل جلوگیری کرد (رسول زاده و مولوی، ۱۳۸۳، صص. ۳۳-۵۷).

۲) تحقیقات نشانگر آن است که بین گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی به عنوان متغیر وابسته و اختلاف خانوادگی، باورها و اعتقادات دینی، ارتباطات و معاشرت، سیاست ها و برنامه های کلان و ناکامی به عنوان متغیر های مستقل رابطه معنا داری وجود دارد (جوانمرد، ۱۳۹۴، صص. ۲-۲۲).

۳) تحقیقات نشان می دهد که خانواده اولیه به صورت مستقیم و غیرمستقیم نقش بسیار مهمی در گرایش کودکان و نوجوانان به مصرف مواد مخدر ایفا می کند همچنین شیوه نادرست سرپرستی والدین در گرایش آنها به سوءمصرف مواد مخدر نقش بسزایی داشته است (اسکندری، ۱۳۸۹، صص. ۱۱-۳۲).

۴) نتایج بدست آمده حاکی از آن است که: عوامل اقتصادی، رسانه های جمعی، گروه های مرجع، نهادهای اجتماعی به ترتیب در گرایش نوجوانان و جوانان به مصرف مواد مخدر تاثیر دارند (ترکمان و دیگران، ۱۳۸۹، صص. ۳۲۲-۳۳۸).

۵) تعداد زیادی از مصاحبه شوندگان تحقیقی، شرایط رفاهی نامساعد خانواده اولیه خود را در گرایش شان به مصرف مواد مخدر موثر دانسته اند. آنها معتقد بودند که بسیاری از نیازهای اساسی شان در خانواده اولیه برآورده نمی شده و والدین شان به رفع نیازهای مادی و رفاهی آنها بی توجه بوده اند. اطلاعات حاصله از مصاحبه ها نشان می دهد که روابط سطحی و سردی بر خانواده اولیه این معتادان حاکم بوده و این موضوع احتمال گرایش آنها به مواد مخدر را افزایش داده است. (ملک زاده، ۱۳۸۸، صص. ۱۲۳-۱۴۲).

۶) تحقیق نشان داد که مصرف مواد مخدر و روان گردانها با متغیر های سن، شغل، میزان تحصیلات، وضعیت تاهل، محل زندگی، شیوه زندگی والدین با یکدیگر (زندگی مشترک و یا جدا از هم)، وضعیت خانوادگی و اقتصادی، بیکاری، داشتن دوستان مصرف کننده مواد مخدر و روان گردان و مصرف مواد مخدر و روان گردان توسط اعضای خانواده دارای رابطه معنی داری می باشد (فرشی و دیگران، ۱۳۹۰، صص. ۱-۲۰).

۷) نشان داد که اعتیاد دوستان، مصرف سیگار، تحصیلات پایین و بیکاری در گرایش به مواد مخدر موثر می باشد (آسایش و دیگران، ۱۳۸۹، صص. ۹۰-۹۴).

۸) با توجه به نتایج و اظهار نظر جوانان، عوامل اجتماعی تاثیر معناداری در گرایش آنها به اعتیاد وجود داشته است. که از جمله این عوامل می توان به دلایل زیر اشاره کرد: ۱- وجود عضوی معتاد در خانواده فرد. ۲- در دسترس بودن مواد مخدر برای مصرف. ۳- معاشرت خود فرد معتاد با دوستان ناباب. ۴- پایین بودن سطح تحصیلات. ۵- بیکاری و بودن مشکلات برای جوان از عوامل سوق به مصرف و فروش مواد. ۶- وجود اختلاف بین اعضای خانواده به خصوص پدر و مادر. در بین عوامل اجتماعی، وجود علایم فرهنگی می تواند از گسترش این معضل جلوگیری کند. طلاق والدین، معاشرت با افراد ناباب، محیط اجتماعی که فرد در آن عمل می کند می تواند بر سو مصرف مواد تاثیر بگذارد، شکست تحصیلی منجر به ترک تحصیل می شود و هرچه سطح تحصیلات فرد پایین تر باشد احتمال گرایش فرد به اعتیاد بیشتر می شود، مشکلات خانوادگی و بیکاری بیش ترین وزن را در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر دارند (جولایی منش و فیضی منش، ۱۳۹۲، صص. ۱-۱۰).

۹) نتایج پژوهش ها نشان داد: که در بین عوامل خانوادگی و میزان مصرف، اختلاف خانوادگی و وابستگی خانوادگی و منزلت شغلی پدر موثر بود. همچنین، در بین عوامل اجتماعی احساسی آنومی، گرایش مسایل مذهبی و دینی و ارتباط با

افراد معتاد موثرترین عوامل گرایش جوانان روستایی به مصرف مواد مخدر بود. در بین عوامل فردی افزایش میزان تحصیلات امری بازدارنده در مصرف مواد به دست آمد (حجاریان و قنبری، ۱۳۹۲، ص. ۶۷).

۱۰) تحقیقات حاکی از آن است که ارزانی، تقلید از سایرین، تنوع طلبی و مصرف این مواد در مهمانی ها از جمله مهم ترین عوامل تغییر الگوی مصرف مواد در بین جوانان و گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی محسوب می گردد. (دعاگویان و حبیب زاده ملکی، ۱۳۹۰، ص. ۱۳۰).

۱۱) پژوهشی در خصوص رابطه کرونا و اعتیاد نشان می دهد که بین مدیریت استرس، درک از زندگی، فعالیت بدنی و حمایت اجتماعی با اعتیاد به فضای مجازی نوجوانان در دوران قرنطینگی کرونا ویروس رابطه منفی و معنی داری وجود دارد همچنین، نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که مدیریت استرس، درک از زندگی، فعالیت بدنی و حمایت اجتماعی بر اعتیاد به فضای مجازی نوجوانان در دوران قرنطینگی کرونا ویروس نقش معنی داری دارد. (شاکری اصل و دیگران، ۱۴۰۰، صص. ۷-۱)

۲-۲- نتایج حاصله از تحقیق جاری

پژوهش جاری با عنوان " بررسی دلایل گرایش دانش آموزان پسر پایه دوازدهم به مصرف مواد اعتیادآور " بدنبال بررسی علل گرایش نوجوانان به اعتیاد از جنبه ای تازه است. امتیاز برتری که تحقیق جاری در نسبت به تحقیقات ذکر شده دارد این است که علاوه بر بررسی علل ذکر شده (بخش الف) بدنبال کشف نقش عوامل جدیدی همچون نقش رسانه، نقش کنکور سراسری، نقش معلمان و کارکنان مدارس و بحران کرونا می باشد. از سوی دیگر محقق در جستجوی یافتن علل از زبان خود دانش آموزان پایه دوازدهمی و معلمان و مشاوران تحصیلی که بیشترین ارتباط را با آنها دارند است و به طور تخصصی به مطالعه و بررسی دانش آموزان پسر پرداخته است که در نمونه اش در هیچ یک از پژوهش های موجود در بخش پیشینه تحقیق یافت نمی شود. امید است این تحقیق دروازه ای به سوی تحقیقات آینده درباره رابطه میان بحران کرونا و گرایش به مواد اعتیاد آور باشد. با توجه به مصاحبات^۵ صورت گرفته بر اساس پرسش های موجود در بخش پرسش های پژوهش از جامعه هدف، علل گرایش نوجوانان پسر به اعتیاد چنین بدست آمد که:

۲-۲-۱. دلایل گرایش دانش آموزان پسر پایه دوازدهم به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟

این سوال چون به صورت کلی بیان شده بود هر یک از مصاحبه شوندگان دلایل مختلفی برای این پدیده اعلام کردند که در ادامه به برخی از آنها اشاره میشود.

- ۱) معلم زبان انگلیسی که سالهاست سابقه تدریس به این قشر جامعه را دارد علل را این طور بیان می کند:
- " علت اصلی گرایش پسران دبیرستانی به مصرف مواد تبلیغ از طرف دوستانه خوب چون میخوان در واقع مشروعیت پیدا بکنن، حذف نشن لذا به صورت گروهی وارد این داستان میشن "
- ۲) دانش آموزی سال دوازدهم تجربی که به زیبایی دلایل گرایش همسن و سالانش را اینطور می گوید:

^۵ متن کامل مصاحبات در پیوست موجود است.

"گرایشی که برای دانش آموزان دبیرستانی به وجود میاد خب علل متفاوتی داره مثلاً محیط زندگی شخصی افراد، محیط جمع خانوادگی و حتی اون مکانی که مدرسه اونا وجود داره خیلی تاثیر داره و به عنوان اینکه خودم مدرسمون توی یک منطقه ای از شهرم که از لحاظ وضعیت مالی خانواده ها در حد متوسط هستن یا حتی یک ذره بالاتر از متوسط خب توی این جور جمعیت هایی باعث میشه که دانش آموزای دبیرستانی که توی اون مدرسه و توی اون محیط حضور دارن خیلی توی این مباحث نباشن حالا خب یه خورده مراقبت ها بیشتره یا یه خورده خوده دانش آموزان درگیر این مسائل کمتر میشن."

۳) دانش آموز دوازدهم انسانی نیز عنوان می کند که:

"یکی از گرایشاتش روحیاتی است که به فرد دست میده و عدم داشتن روحیه مناسب مثل افسردگی مثل اعتماد به نفس، مثل استرس و اضطراب که فرد تو دوره دبیرستان دچار مشکلات روحی روانی میشه مثل گرفتن نمره های بد یا پیدا نکردن دوستان مناسب یا فشار از طرف خانواده باعث میشه که فرد کم کم اون روحیه اش رو از دست بده و دچار افسردگی بشه و مصرف مواد مخدر رو برای رهایی از این فشار و این موقعیت بدون و سعی کنه ازین طریق احساس بهتری داشته باشه."

۴) یکی از مشاورین تحصیل معتقد است که:

"آقا پسر ها در این سن حس استقلال طلبی و بزرگ شدن بهشون دست میده و اینکه خودشون رو میخوان اثبات کنن که بزرگ شدن و مرد شدن؛ شروع به پرخاشگری و کج خلقی می کنن که البته دست خودشونم نیست و بیشتر بخاطر هورمون هایی است که در این سن شروع به ترشح می کنند. نوجوانان بی حوصله هستن و از همه چیز ابراز نارضایتی می کنند و کمتر معیار های اخلاقی خانواده را می پذیرند و کمتر معیار های اخلاقی خانواده رو می پذیرند. متأسفانه یکی از راه هایی که نوجوانان خصوصاً آقا پسر ها برای اثبات مردانگی خود در پیش میگیرند اعتیاده؛ البته توسط انتخاب دوستان ناباب که از سیگار شروع میشه تا مخدر های صنعتی و شیمیایی دیگه."

۵) یکی از دبیران بازنشسته میگوید که:

"من خودم نظرم اینه که همین تغییر سنی تو اینا باعث میشه که اینا به اشتباه به این سمت گرایش پیدا کنن که اون تغییراتشون رو نشون بدن که وارد مرحله جدیدی شدن."

۶) در نهایت دانش آموز دوازدهم ریاضی نیز علت را چنین توصیف می کند:

"عوامل زیادی اعم از عوامل فرهنگی مثل جامعه پذیری مصرف برخی مواد مثل سیگار یا قلیان یا خانواده معتاد یا عدم فرهنگسازی صحیح، اجتماعی مثل رفیق ناباب، روانشناختی مثل حس تنوع طلبی، اقتصادی مانند ارزان بودن و دردسترس بودن یا سهل الوصول بودن انواع مواد و... در این ماجرا نقش دارن."

۲-۲-۲. نقش خانواده ها

درباره نقش خانواده ها در این پدیده اکثریت به دوگانگی نقش خانواده در معتاد شدن فرزندان یا پیشگیری از اعتیاد اشاره کردند.

۱) معلم زبان انگلیسی می گوید:

"نقش خانواده ها به نظرم بیشتر تو پیشگیری هست یعنی دادن این آگاهی به بچه، دانلود کردن فیلمای آموزشی و تماشاش، صحبت کردن با بچه ها، وقت بچه ها رو پر کردن، آموزش دوست یابی، کمک به اعتماد به نفس و غیره"

(۲) دانش آموز دوازدهم تجربی می گوید:

"در مورد نقش خانواده ها همونطور که گفتم خانواده مهم ترین تاثیر رو داره، خانواده ای که بخواد روی فرزندش بسیار تمرکز داشته باشه و اون تربیتی که مدنظر خانواده هست بخواد روش پیاده کنه ملزم اینه که توجه زیادی به فرزندش داشته باشه حالا اگر این توجهی نباشه باعث میشه دانش آموز یا فرزند به عنوان یکی از اعضای خانواده ای که توجهی بهش نمیشه دچار کجروی ها بشه و در این مسیر اعتیاد و مصرف مواد مخدر قرار بگیره ولی اگه یک خانواده ای که داره در حد معقولی از فرزند خودش محافظت و مراقبت میکنه و حواسش هست که فرزندش داره چیکار میکنه دچار اینجور عوارضی نمیشه و دانش آموز در محیط های بد هم قرار بگیره با حمایت خانواده از رسیدن به این جور موارد و اعتیاد محافظت بمونه و اتفاقی برایش نیوفته."

(۳) دانش آموز دوازدهم انسانی می گوید:

"خانواده ها میتونن مهم ترین نقش رو توی این زمینه داشته باشن چون خانواده ها باعث میشن که اون مشکلات روحی روانی در فرد به وجود نیاد و فرد خیلی از دلایل اعتیادش رو از دست بده، وقتی که فرد از لحاظ روحی روانی کامل و هیچ مشکلی نباشه قطعاً به مواد هم روی نیاره اما ممکنه که توی اون خانواده همش دعوا باشه یا پدر مادر از هم طلاق گرفته باشند یا خانواده فقیری باشن یا یک از اون اعضا خانواده هم به اعتیاد مبتلا باشه در نتیجه باعث میشه که فرد به این مواد راحت تر روی بیاره."

(۴) مشاور تحصیلی که به صورت علمی بیان کرد که فرزندان آینه عمل والدین خویش هستند:

"خانواده ها نقش اصلی شکل گیری هویت نوجوان را داره علی الخصوص پدر و مادر. طبق نظریه بندورا پدر و مادر هر طوری که باشن نوجوان هم میبینه و از اونا الگو میگیره و تکرارش میکنه چونکه مانعی سر راهش نیست. حال فرض کنیم که در آن خانواده اختلاف خانوادگی هست، اعتیاد هست، معاشرت با افراد ناباب هست، تو محله فقیر نشین هستن، مصرف سیگار و مواد مخدر در خانه هست؛ نوجوان هم میبینه و به سمتش میره."

(۵) دبیر بازنشسته میگوید:

"چون تو این سن نوجوون عین یک ضبط صوت میمونه و حفظ میکنه برای خودش و در درون خودش نسب به اینا برای خودش رنگ و لعاب و شکل و شمایل هم بهش میده. خانواده باید محیط رو جووری آماده کنه که مواردی که باعث میشه نوجوون به کار خلاف کشیده بکشه نشه. مثلاً یکی از مواردی رو که خودمون خیلی رعایت کردیم مسئله همین ماهواره بود."

(۶) دانش آموز دوازدهم ریاضی نیز معتقد است:

"خانواده به عنوان اولین کانون رشد انسان بیشترین نقش را دارند و نحوه تربیت افراد در کانون خانواده تضمین کننده گرایش به اعتیاد یا عدم اعتیاد نوجوانان است برای مثال خانواده ای که فرزندانش را با مواد مخدر و مضرات آن آشنا کرده است مسلم است فرزند هم سمت آن نمیرود یا اینکه خانواده ای که نیاز عاطفی اولاد خود را به خوبی ارضا کرده دیگر کمبودی در آنها ایجاد نمی شود یا دیگر وسوسه نمیشوند تا مواد مصرف کنن؛ انان چنان اراده قوی دارند که هرگز دچار

وسوسه نمیشوند؛ برعکس خانواده ای والدین یا سایر اولاد معتاد باشند به احتمال زیاد شخص به مصرف آن گرایش پیدا میکند، فرزندان طلاق برای رفع خلا های خود به مواد گرایش پیدا میکنند چون فکر میکنند به کمک مواد میتونن از مشکلات فرار کنن لذا بنظر من خانواده در این امر همانند یک شمشیر دولبه عمل خواهد کرد."

۲-۳. نقش دوستان و همکلاسی ها

تمامی مصاحبه شوندگان به نقش موثر و مخرب دوستان در گرایش به اعتیاد هم نظر بودند و بیان کردند که دوستان و همکلاسی ها در قالب دوستان ناباب می تواند موجب معتاد شدن فرد شود.

(۱) دانش آموز دوازدهم انسانی می گویند:

"خب دوستان و همکلاسی ها هم خیلی میتونن نقش مهمی داشته باشن چون در دوران دبیرستان محرم راز بچه ها بیشتر همین دوستان و همکلاسی ها هستند زمانی که این دوستان و همکلاسی ها با تاثیر گذاشتن بر دوستان خودشون باعث میشن که فرد علاقه پیدا کنه به مصرف مواد مخدر و با شنیدن تجربیات دیگران احساس بهتری پیدا میکنه نسبت به این مواد مخدر و خب اگه این نوع دوستان و همکلاسی ها نباشن فرد دنبال اعتیاد نمیره چون هیچ زمینه این وجود نداره که فرد معتاد بشه، هرچند ممکنه هیچکدوم از اون دوستان هیچ تجربه ای نداشته باشن ولی توسط محرک های دیگه همشون به صورت دو دست چنین چیزی رو تجربه کنن، قطعاً دلیل اصلی نیست ولی ادم هم تنهایی نمیره به دنبال مواد مخدر."

(۲) دانش آموز دوازدهم تجربی می گوید:

"دوستان و همکلاسی ها برای اینکه چقدر درصد این اینکه یک فرد به مصرف مواد مخدر و اعتیاد کشیده بشه خب بیشترین درصدش از طریق دوستان و همکلاسی هاست. بیشترین روابطی که نظارت کمتری از توسط خانواده ها داره و بیشتر هیجانات اوج جوانی و اینها هم هست باعث میشه که خب این اشتیاق واسه دانش آموز به وجود بیاد حالا اگه دوستان و همکلاسی ها بخوان تو این مورد، مصرف مواد مخدر و اعتیاد باشن که قطعاً این عزیز رو میتونن دقیقاً گرفتار کنن."

(۳) مشاور تحصیلی می گوید:

"خانواده ای که آشفته هست و توجه ای به نوجوان نمیشه ناخودآگاه کشیده میشه به طرف همسالان که دیده بشه و بهش توجه بشه و معمولاً این طور بچه ها به سمت دوستانی میروند که تقریباً مشکلات مثل خودشان را دارند و این دوستان کسانی نیستند جز آنهایی که گرایش پیدا کردند به سمت اعتیاد و چون نوجوان میخواد که آزاد باشه و مشکلات خانوادگی و دیگر مسائل را فراموش کند با توصیه دوستان ناباب کشیده میشه به طرف اعتیاد غافل ازینکه این آغاز مشکلات است."

(۴) دبیر بازنشسته میگوید:

"تنها جایی که نمیشه نوجوون رو کنترل کرد وقتی که با همکلاسی هاش خلوت میکنه و با همکلاسی ها درباره مسائلی صحبت می کنن و کارهایی رو اونجا تصمیم میگیرن اونجا انجام بدن و سعی میکنن همیشه برای هم دیگه صحبت هایی رو بکنن که خارج از حد توانشون هست و بقول ما وقتی بچه ها دور هم جمع میشن خالی بندی میکنن یعنی مواردی رو

میگن که در حد توانایی شون نیست یا موارد خیلی بزرگی رو میگن که ما اینکار رو انجام دادیم، ما اینکار رو کردیم و هی بابت اینکارا فخر میفروشن که همین مسائل خودش استارت مسائلی میشه که تو جمعشون سیگار بیارن، سیگار بکشن." (۵) مدرس زبان انگلیسی میگوید:

"دوستان و همکلاسی ها در این پدیده نمیتونن کاری بکنن چون معمولاً مشوق این داستان هستن."

(۶) دانش آموز دوازدهم ریاضی عقیده دارد که:

"در دوره نوجوانی که دوره بلوغ و جوشش حس استقلال طلبی است و نوجوان تصور می کند که میتواند خوب را از بد تشخیص بدهد. همکلاسی هایی داشتم که سیگار می کشیدند حال به صورت فردی و یواشکی در توالی مدرسه یا به صورت گروهی در خارج از مدرسه قبل از ورود یا بعد از تعطیلی آن و خیلی راحت سر کلاس باهم سیگار رد و بدل میکردند و به این کار افتخار میکردند. من خودم مخالف این کار بودم اخه چرا پولتونو هدر میدید و سلامتیتونو به خطر میندازید؟ میخواید ثابت کنید مرد شدید؟ این اسمش مردانگی نیست حماقته، بودند بچه هایی که در اثر رفاقت با اینها سیگاری شدن و بودند کسانی که میگفتن ما سیگار میکشیم ولی مثل فلانی معتاد نیستیم، تفنی دود میکنیم. بعد از خانواده بیشترین نقش را دوستان و همکلاسی ها دارن چون حدود یک سوم روز را با دوستانشان در مدرسه میگذرانند و شاعر میگوید ((کمال همنشین در من اثر کرد)) فردی که سیگار میکشد یا مواد مصرف میکند قطعاً سایر دوستانش نیز به احتمال قوی معتاد هستن."

۲-۴. نقش معلمان و عوامل مدرسه

درباره نقش معلمان تمامی مصاحبه شوندگان بیان کردند که معلم و کارکنان مدرسه اعم از مدیر، معاونین، ناظران و ... نقشی پیشگیرانه دارند و امکان ندارد که یکی از کارکنان آموزش و پرورش خود به تنهایی انگیزه ای برای دانش آموزان جهت مصرف مواد اعتیاد آور شود مگر آنکه خطایی سر زند و یا غفلی صورت گیرد.

(۱) معلم زبان انگلیسی می گوید:

"معلمان باید حواسشون جمع باشه، نظارت دقیق داشته باشن، بتونن آیین دوست یابی رو با بچه کار بکنن و موجب افزایش اعتماد به نفس دانش آموزان بشن، حواسشون به بچه ها باشه بتونن گزارش به خانواده بدن، به خانواده آموزش بدن، در مدرسه در واقع فعالیتهای آموزشی انجام بدن."

(۲) مشاور تحصیلی می گوید:

"ما سعی مان بر این است که نقش پیشگیرانه داشته باشیم مگر در مواقعی که غفلی از ما سر بزند مثل اینکه دانش آموزی به ناحق نمره کم میگیره، بهش توجه نمیشه و شکست تحصیلی میخوره و برای اینکه این شکست رو جبران کنه میره سمت اعتیاد. البته این نوع نوجوانان بسیار کم هستن."

(۳) دانش آموز دوازدهم تجربی می گوید:

"معلم و سایر کارکنان مدرسه، برخوردهای اینا بیشتر تاثیر دارن خب اگه معلمی ببینه یکی از دانش آموزانش شلوغ میکنه و باعث بی نظمی میشه برخی از معلمها یک رفتارهای نابجایی میکن که باعث میشه علاوه بر اینکه از مدرسه زده میشه و دیگه تمایلی نداره در مدرسه باشه حتی از خانواده هم زده میشه و به حرف هیچ کسی هم گوش نمیده خب اینجا

تاثیر منفی ای دارد و باعث میشه دانش آموز به بهانه مدرسه از خانه خارج میشه و به مدرسه هم نمیره بدلیل برخورد هایی که با او انجام میشه"

(۴) دانش آموز دوازدهم انسانی می گوید:

" معلم و کارکنان مدرسه نمیتونن نقش مهمی داشته باشن، چون اونا نمیفهمن که دانش آموزانشون معتادن و مصرف موادی مثل گل و حشیش و مواد مخدر دیگه ای رو دارن و خب هرچند اگر این موضوع رو به صورت عمومی بیان کنن خیلی از افرادی که ازین موضوع خبر ندارند ازش مطلع میشن."

(۵) دبیر بازنشسته می گوید:

" یکی از نقش های خیلی مثبتی که تاثیر دارد روی رفتار نوجوون، معلم هست و مدرسه و آموزش هستش که نقش معلم اینجا واقعا کلیدی هست و ساختار زندگی آینده نوجوون رو میتونه ترسیم بکنه راهکار جلوش بزاره و راه عبور از تلاطم های جامعه رو هم معلم به نوجوون بگه حرف معلم خیلی تاثیر دارد روی نوجوون حتی به نظر من به حرف معلم بیشتر از حرف معلم تکیه میکنه تا حرف پدر و مادر؛ ازش آموزش میگیره، درس میگیره و از هر لحاظ معلم رو برای خودش الگو در نظر میگیره که هرچی معلم بگه درسته و اینطور نیست که مثلاً حتی اگر پدرش هم بهش گفته باشه و معلم هم بهش گفته باشه، حرفی رو که معلم گفته باشه رو قبول میکنه. اون معلمه، اون این چیزا رو میدونه خلاصه تاثیر پذیری زیادی دارد مخصوصاً توی قشر نوجوون هم میتونه این نوجوون مارو به راه راست و ایده آل هدایت کنه که حتما همین کار رو میکنه هم میتونن غافل بشن و این رسیدگی رو انجام ندن و نوجوون ما به انحراف کشیده بشه."

(۶) دانش آموز دوازدهم ریاضی می گوید:

" درباره نقش معلمین و کارکنان مدارس نظیر مدیر و معاونین با عرض کنم که این افراد بیشتر نقش پیشگیرانه دارند تا عاملی برای گرایش به مصرف، هستند کسانی از این دسته که سیگار یا تریاک مصرف می کنن ولی امکان ندارد معلمی یا مدیری بگوید فلانی بیا سیگار بکش، فلانی تریاک بکش اصلاً با عقل جور در نیما، این افراد نقش آگاهی بخشی و هشدار دهی در این باره را دارند تا از گرایش به مواد جلوگیری شود زیرا آموزش و پرورش یکی از ارگان های اساسی در زمینه مبارزه با مواد مخدر است."

۲-۵. نقش کنکور سراسری

از دیدگاه مصاحبه شنوندگان بین کنکور سراسری و اعتیاد همبستگی مثبت ضعیفی وجود دارد که موجب میشود عده قلیلی از محصلین جهت کسب بهترین نتایج به مصرف مواد و داروهایی با عناوینی نظیر داروی تقویت حافظه، افزایش یادگیری و... روی بیاورند.

(۱) معلم زبان انگلیسی می گوید:

" کنکور خودش میتونه یک مسبب اصلی این داستان باشه، رقابت های منفی، نابرابر، فشرده و سخت میتونه تو این قضیه خیلی تاثیر بزاره."

(۲) مشاور تحصیلی می گوید:

" بعضیا کنکور رو خیلی بزرگش میکنند و میگن اگه قبول نشیم خانواده دلخور میشن خودمان سرخورده میشیم، دیگران چی میگن یا اگه قبول نشیم باید بریم سربازی، برای همین با توصیه بعضی از دوستان که اگه این قرص ها یا دارو ها رو مصرف کنی، بهتر یاد میگیری، شروع به مصرف می کنن و آلوده میشن حتی بعضیا وقتی کنکور قبول نمیشن میرن سراغ مواد مخدر و آرامبخش که خودشون رو آرام کنند."

۳) دانش آموز دوازدهم تجربی می گوید:

" کنکور سراسری خب تقریبا یکسال اخر سال تحصیلی بعد از یازده سال تحصیل، دانش آموزان یکسال تمام درگیر شدیدترین تدابیر درسی قرار میگیرن تا بتونن بهترین نتیجه رو بدست بیان خب این باعث میشه که خب دانش آموزان یک استرس خیلی شدید یک دلهره اساسی رو داشته باشن که خب میشه یا نمیشه حالا برخی از امتحان ها و آزمون های آزمایشی هم نتایجش یک باز خوب میشه و یک بار بد میشه و این استرس رو باعث افزایش دانش میشه در این جور موارد خب این محیط دبیرستان ها که حاکم هست خب باز اون افرادی که رابطه ای با بیرون دارن و درگیر مواد مخدر هستن برای اینکه بخان اون مواد خود رو بفروشن و بخان مشتری جذب کنن میگن برای اینکه میخای استرس نداشته باشی و بهتر یاد بگیری درساتو و بهتر عملکرد داشته باشی مواد مخدر عالیه و اینجوری راهی میشه برای ورود به مصرف مواد"

۴) دانش آموز دوازدهم انسانی می گوید:

" کنکور سراسری هم یک مشکل اساسیه و بچه نمیتونن از طریق یک آزمون خودشونو بسنجن که البته این موضوع جنبه های دیگه ای هم داره که بهش نمیپردازیم و بیشتر میپردازیم به اون استرس و اضطراب و ازبین رفتن اعتماد به نفس که باعث میشه فرد اون روحیه ای که قبلا داشته رو از دست بده و خیلی میتونه تو این مسیر اتفاقاتی بیوفته که باعث میشه اون روحیه و اعتماد به نفسش رو از دست بده شما فکر کنید دانش آموزی که سال اول قبول نمیشه، سال دوم هم قبول نمیشه و برای سال سوم امیدی نداره و قطعاً به خیلی از چیزا مثل سیگار و مواد مخدر روی میاره و سعی میکنه خودش رو با اونا خوشحال بکنه و فشاری که بهش وارد رو کمتر بکنه"

۵) دبیر بازنشسته می گوید:

" این استرس کنکور باعث بشه برن سمت راهکارهایی که بتونن خوب درس بخونن بتونن شبها بیدار بمونن، بتونن بیشتر مطالعه بکنن تا از کورس رقابت عقب نمونن تو این موارد این فضای مجازی که هست تبلیغاتی اغلب هستش که میگن فلان قرص رو بخوری بیشتر میتونی درس بخونی، فلان قرص رو بخوری اعتماد به نفست بیشتر میشه، شب میتونی بیشتر ادامه بدی دیر بخوابی و ذهنت آماده تر باشه همین موارد خیلی جاها باعث شده که نوجوون ما به انحراف کشیده بشه و بره ازین موارد مصرف بکنه و حتی براش اعتیاد آور باشه یعنی معتاد این موارد بشه "

۶) دانش آموز دوازدهم ریاضی می گوید:

" محصلین سال دوازدهمی غول کنکور را در پایان سال تحصیلی دارند و فشار زیادی را از این جهت تحمل می کنن که حتما باید نتیجه مطلوبی را کسب کنن وگرنه زحماتشان به هدر میره و متأسفانه عده ای پیدا میشن که واسه اینکه تمرکز حواس داشته باشن یا حافظه قوی تری داشته باشن و بتونن بدون مشکل تا پاسی از شب درس بخونن روی میارن به

سمت مصرف برخی مواد مثل ماری جوانا یا شیشه یا برخی قرصها اما اینا در کوتاه مدت جواب می دهند و در ادامه در دراز مدت شخص را به خود وابسته میکنه و عوارض مخرب خودشو نشون میده."

۲-۲-۶. نقش رسانه ها

رسانه ها نیز همانند خانواده نقش دوگانه مثبت و منفی را دارند. رسانه ملی با پخش برنامه هایش در جهت تخریب اعتیاد و منفی جلوه دادن اعتیاد و همچنین ارائه راهکارهای پیشگیری و درمان اعتیاد گام برمیدارد از سوی دیگر شبکه های ماهواره در تضاد با رسانه ملی تلاشان در جهت گرایش به اعتیاد می باشد. درباره شبکه های مجازی نیز چنین عنوان کردند که این شبکه ها بسته به منبع شان هم خوب و هم بد هستند.

(۱) معلم زبان انگلیسی می گوید:

" رسانه ها بنظر مهم ترین کاری که میتونن بکنن این هستش که تفاوت سرگرمی های مضر و سودمند رو برای بچه ها روشن بکنن."

(۲) مشاور تحصیلی می گوید:

" رسانه ملی ما به لطف خدا همیشه جنبه منفی اعتیاد پرداخته و حتی فیلمای جدید دیگه مثل فیلمای قدیمی زیاد از سیگار و مواد مخدر استفاده نمیشه. در شبکه های ماهواره ای با تبلیغ بعضی از دارو ها و قرصها و حتی نوشابه ها جهت لاغری، جوانی، قد بلندی زیاد تبلیغ میشن که ناخودآگاه جوان را به سمت این مواد می کشاند و نوجوان و جوان آلوده می شوند. البته شبکه های مجازی بعضیا خوبن و بعضیا هم بسیار خطرناک که جوانان رو تشویق بع اعتیاد و بی بند و باری میکنن."

(۳) دانش آموز دوازدهم تجربی می گوید:

" رسانه ها و صداوسیما یکجورایی نقش خیلی اساسی ای دارن وقتی سرگرمی ای دانش آموزان نداشته باشن همش که درس و علم و اینا نیست و دانش آموزا بیشتر به تفریح و سرگرمی نیاز دارن حالا اینکه سرگرمیاشون صرف شبکه های حالا شبکه های ماهواره ای کمتر، ولی شبکه های اجتماعی، تلگرام و اینستاگرامو اینا باشه خب کنجکاوی دانش آموزان باعث میشه که خیلی سریع و راحت به این مسیر کشیده بشن خصوصا دانش آموزان؛ کسانی که برای نوجوانان به قول معروف تور پهن کردن اینا مخاطب اصلیشون همینا هستن و فقط همونجا ها رسانه یکسری تبلیغاتی رو بخش میکنن که فقط بتونن حداکثر مخاطبانشو جذب کنه و خب اکثر مخاطبانشم همینان واسه همین رسانه باید تو اون محتوایی که دارن تفکر کنن تا هم بتونن باعث جذب بشن و هم بتونن یجورایی جلوگیری کنن ازیکنه بخان دانش آموزان به سمت مصرف اعتیاد حرکت کنن."

(۴) دانش آموز دوازدهم انسانی می گوید:

" صدا و سیما هم میتونه با درست کردن فیلم هایی که پند و اندزی راجع به این موضوع داره میتونه نقش مهمی داشته باشه یا برنامه هایی درست کنه مثل همین برنامه شوک باعث میشه که فرد ازین اتفاقات یکمی ترس داشته باشه و یک حیایی به وجود بیاد و فرد یکمی بترسه و دانش آموزان هم با دیدن این فیلما از کارشون شرمنده بشن و خودداری کنن و از عاقبتش بترسن و ماهواره ها هم میتونن اثر مخربی داشته باشن مثل فیلم و سریال هایی که در اون فرد مواد مخدر

مصرف می‌کنه و هیچ اتفاقی واسش نمیوفته حتی تو اون فیلمای می بینیم که خیلی از افراد مواد مخدری مثل ماریجوانا و گل و حشیش میارن و هیچکس با اونا کاری هم نداره."

(۵) دبیر بازنشسته می گوید:

" رسانه ها رو خوب و بد کرد باید کنترل کرد باید رسانه هایی رو در اختیار نوجوون داد تا در اون زمینه هایی که میخایم هدایت بشه الان فضای مجازی بازه، ماهواره ها بازه همین رسانه ها بازن و بچه ها انواع و اقسام تبلیغات رو میبینن که میبینی از اونا الگو میگیرن شما اگه به تلویزیون های خارجی نگاه بکنی میبینی که وقتشون رو صرف یکسری موارد خاصی که نوجوون و جوون روش حساسه گذاشتن و مواردی رو تبلیغ میکنن که خودش زمینه ساز میشه برای اعتیاد بشه های ما که ما باید اینارو کنترل بکنیم."

(۶) دانش آموز دوازدهم ریاضی می گوید:

" اگر از رسانه ملی استفاده می کنید احتمال اینکه نوجوان پایه دوازدهمی معتاد شود کم است زیرا رسانه ملی نقشی پیشگیرانه دارد و با برنامه هایی که برای قشر نوجوان میسازد سعی در جلوگیری از افتادن به دام اعتیاد می کند. از سوی دیگر شبکه های ماهواره ای کاملاً برعکس عمل میکنند و احتمال اینکه مخاطبین آن معتاد شوند خیلی زیاده چونکه مثلاً در چندتا فیلم مختلف نشان می دهد که نقش اول فیلم دچار مشکلاتی شده است و برای حل مشکلات یا رهایی از آن به سمت سیگار میرود و در کمال تعجب میبینیم که بعد از سیگاری شدن مشکلاتش را راحت حل می کند و دورانی سرشار از خوشی را آغاز می کند، همین موضوع در ذهن نوجوان تاثیر میگذارد که برای حل شدن مشکلاتش حتماً باید سیگار بکشد و سیگار هم دروازه ای به روی اعتیاد است. مطالب فضای مجازی بسته به آنکه از چه جایی خط میگیرند هم می توانند عاملی برای گرایش به اعتیاد باشند و هم عاملی برای پیشگیری از آن."

۷-۲-۲. نقش اعتقادات مذهبی

نتایج حاصل از مصاحبات درباره تاثیر میزان اعتقادات مذهبی بر گرایش پسران نوجوان به اعتیاد به یک دوراهی تاثیرگذاری و بی تاثیری منتهی شد و مصاحبه شوندگان به دو گروه موافق و مخالف تقسیم شدند. به نظر مخالفین، اعتقادات مذهبی هیچ نقشی در گرایش به اعتیاد و حتی پیشگیری ندارد در حالیکه موافقین عنوان کردند که میان میزان اعتقادات مذهبی و گرایش به اعتیاد نوعی همبستگی منفی وجود دارد.

(۱) معلم زبان انگلیسی به عنوان یک مخالف می گوید:

" من نقش اعتقادات مذهبی رو خیلی پر رنگ نمی بینم؛ نه تو این مسئله و نه تو هیچ مسئله دیگه ای. افراد ممکنه به اخلاق پایبند باشن یا نباشن، حال افراد متخلق ممکن است با مذهب باشن یا لامذهب."

(۲) دانش آموز دوازدهم انسانی به عنوان یک مخالف می گوید:

" اعتقادات مذهبی هیچ تاثیری نداره ما داریم چه فرد مذهبی و چه فرد غیر مذهبی که به مواد روی آورده و قطعاً هم این روی آوردن افراد به مواد مخدر به دین و مذهب و این چیزا ربطی نداره چون مواد مخدر بلاخره حروم که نیست، مثل مشروبات الکلی که نیست و ما داریم که فرد مذهبی که معتاد باشه و دانش آموز مذهبی هم داریم که سیگار میکشه یا گل میکشه."

۳) مشاور تحصیلی به عنوان یک موافق می گوید:

" دین و مذهب یکی از نقشهای پیشگیری است. کسی که اعتقادات مذهبی و خانوادگی خوب و محکمی داشته باشد می دونه که نباید به سمت اعتیاد بره چون اعتیاد ضربه زدن به روح و جسمه و ضربه زدن به خود از گناهان کبیره است و کسی که مقید نباشه معمولا به سمت اعتیاد کشیده می شود."

۴) دانش آموز دوازدهم تجربی به عنوان یک موافق می گوید:

" اعتقادات مذهبی که خانواده ها دارن نقش های متفاوتی میتونه ایفا کنه، برخی خانواده ها اعتقادات مذهبی خیلی قوی ای دارن و عملگر به این اعتقادات هستن و دانش آموزی که میبینه خانوادش اعتقاد محکمی داره و عمل کننده به این اعتقاداتی که میگن هست باعث میشه که در برابر مشکلات و حوادثی که براش پیش میاد تفکر کنه و با تفکر و توصلی که میکنه بهترین عمل رو انجام بده اما خب برخی خانواده ها یک اعتقاداتی دارن که فقط در زبانه و در عمل به اون اعتقادی ندارن، دانش آموزی که مواجه میشه با این جور خانواده ای براش دین و اعتقادات مذهبی کم میشه؛ خب در این جور موارد عمل والدین و دلسوزی والدین براشون معنی نداره این عمل کننده به اون چیزی که خودش اعتقاد داره نیست، برای من هم دلسوزیش معنی نداره "

۵) دبیر بازنشسته به عنوان یک موافق می گوید:

" خانواده های مذهبی اینطور موارد [ماهواره] رعایت میشه بچه ها یک مقدار کمتر به این موارد گرایش پیدا می کنن حتی تو دوست پیدا کردن شون یکسری اصول دارن و رعایت میکنن و با هر کسی هم دوست نمیشن مثلا با افراد مذهبی مثلا دوست میشن اینا خب این محدودیت ها باعث میشه که یک مقدار توی فضای امن قرار بگیرن. اینکه میگم خانواده های مذهبی کمتر گرایش پیدا می کنن نه اینکه اصلا گرایش پیدا نکنن ما موارد زیادی داشتیم که مذهبی هم بودن ولی به این حالتا گرفتار شدن اونا باز یکسری موارد دیگه شون رو رعایت نکردن، خیلی بچه شون رو مسدود نگه داشتن و یکدفعه وارد جامعه باز شده و یکسری چیزا رو دیده عین این اینکه برنامهش هنگ کنه مسیرش رو گم کرده و به راه انحراف کشیده شده."

۶) دانش آموز دوازدهم ریاضی می گوید:

"هیچ آیه، حدیث یا روایتی نیست که مستقیما بگوید مصرف مواد حرام است. مصرف مواد از نظر شرعی مشکلی ندارد و گناه محسوب نمیشود الکل که بگوییم حرام است و مصرف آن گناه است ولی کسی که مدعی است شخصی مذهبی است حتما این جمله را که مطمئن نیستم آیه است یا روایت که می گویند ((هر آنچه که به بدن آسیب میرساند حرام است)) باید در عمل هم این موضوع را نشان دهد چون حرف زدن را همه بلدند اما عمل مهم است، شخصی با اعتقادات قوی میداند که بدنش امانت الهی است و نباید بدان آسیب برساند پس با این تفاسیر سیگار کشیدن هم حرام است."

۲-۸. بحران کرونا

بحران کرونا که موجب مجازی شدن آموزش ها شده است را اگر به عنوان رسانه فرض کنیم، میتواند عاملی برای گرایش به مواد اعتیاد آور باشد که در بالاتر بدان اشاره شد. اگر ماهیت آموزش مجازی را تحلیل کنیم موجب گسترش اعتیاد به اینترنت، گوشی و فضای مجازی شده است.

(۱) معلم زبان انگلیسی میگوید:

" حالا همه چی مجازی شده و اگر کسی هم معتاد نباشه با توجه به این شرایط باید خیلی مراقب باشه که به فضای مجازی و اینترنت معتاد نشه و والدین در این باره باید خیلی مراقب بچه هاشون باشن."

(۲) مشاور تحصیلی میگوید:

" کرونا و آموزش های مجازی رو اگه از دید گرایش به اعتیاد بررسی کنیم شبیه رسانه است اگر قرار باشه کرونا موجب اعتیاد در دانش آموزان بشه اون اعتیاد به اینترنت و گوشی و فضای مجازی هستش. از یکطرف آمار گرایش اعتیاد به مواد مخدر در اونا رو کاهش داده ولی در عوض این نوع اعتیاد رو افزایش داده."

(۳) دانش آموز دوازدهم انسانی میگوید:

" مشکلات فضای مجازی هم هست که همیشه خوب درس رو متوجه شد. باید رفت و گشت تا کلیپ آموزشی درس امروز را پیدا کرد و خودمون جدا بخونیم و تکالیف زیاد معلمین هم به بهانه مجازی بودن هم هست که باعث میشه کلی از روزمون سرمون تو گوشی باشه، اگه به مواد معتاد نشیم صددرصد معتاد گوشی میشیم."

(۴) دانش آموز دوازدهم تجربی میگوید:

" زیاد تو رسانه ها میشنویم که فلان ماده برای درمان کرونا یا پیشگیری از اون مفیده و خیلی ها بدون تحقیق میرن و مصرف میکنن و ممکنه اون به اصطلاح دارو اعتیاد آور باشه."

(۵) دبیر بازنشسته میگوید:

" خیلی از معلما با این شرایط آشنایی ندارن و نمیتونن خوب حق مطلب رو ادا کنن لذا برای دانش آموزان علی الخصوص کنکوری ها که میخوان بدون درسشون چی شد و خوب بفهمن مجورن از رسانه ها و فیلم های دیگه ای استفاده کنن و ساعت زیادی پای گوشی یا کامپیوتر باشن و چون اکثر اولیا با این فضا آشنا نیستن و بچه های این دوره خیلی زبلن و راحت میتونن پدر و مادرشونو دور بزنن وارد این فضا میشن و چون نظارت کافی نیست ممکنه آلوده بشن. بقولی میخوان ابرو رو درست کنن و میزنن چشم رو هم کور میکنن. از محتوا غیر اخلاقی و انحراف جنسی بگیر تا مواد مخدر."

(۶) دانش آموز دوازدهم ریاضی میگوید:

" کرونا باعث شده که درس هامون مجازی بشه اگه قرار بود از دام اعتیاد فرار کنیم حالا وضعیت جوری شده که گوشی و هندزفری شده جزئی از اعضای بدنمون و برای خودم خیلی سخته ازش دل بکنم، کرونا موجب شد بجای اعتیاد به مواد به گوشی معتاد بشیم."

۹-۲-۲. سایر عوامل

در این قسمت مصاحبه شوندگان سایر علل دخیل در این پدیده مانند شرایط اقتصادی، وضعیت جامعه، تاثیر اقوام، نبود امکانات تفریحی سالم و... را بیان کردند.

(۱) معلم زبان انگلیسی می گوید:

"عوامل دیگه ای که تو این مسئله نقش دارن؛ درواقع حمایت خانواده هست، فضای کلی جامعه هست، اهمیت هدف گزاری در جامعه هست، اهمیت روشن بودن آینده هست به میزانی که آینده افراد روشن درگیر شدنشون با مسائل موهن که اعتیاد یکی از اونهاست کمتره."

(۲) مشاور تحصیلی می گوید:

"به غیر از این مسائلی که گفتم چیز های دیگه ای هم هست که خلاصه بگم مثل ارزانی و در دسترس بودن مواد، فرهنگ خانواده ها، سطح تحصیلات خانواده ها، نبود تفریحات سالم برای نوجوانان، و از همه مهم تر مهارت نه گفتن نوجوان."

(۳) دانش آموز دوازدهم تجربی می گوید:

"شاید برخی در برخی خانواده ها اقوام و خویشان باعث این گرفتاری بشن. اکثر اقوام و خویشان یکسری اعتماد های ویژه ای بهم دیگه دارن و این خاطر جمعی ها رو برای دانش آموز، برای خانواده ها به وجود میاره که فرزندشون با فرزند قوم و خویششون هست و قطعاً اتفاقی نمیوفته و موارد بسیار زیاد وجود داره که بخدا از طریق این خویشان به مصرف مواد مخدر گرفتار بشن."

(۴) دانش آموز دوازدهم انسانی می گوید:

"عوامل موثر دیگه میتونه مثل به وجود آوردن زمینه باشه، مثل فقر مثل مشکلات اقتصادی، بیکاری و نبودن شغل باعث میشه که فرد اون روحیه اش رو از دست بده و انرژی برای کار کردن رو هم از دست بده و به خیلی از چیز های نامناسب روی بیاره، نبودن تفریحات مناسب تو کشور ما، نبودن مثلاً چیزایی که یا جاهایی که فرد بتونه هیجانانش رو تخلیه بکنه و از زندگی لذت ببره، نبودن آموزش های سبک زندگی مناسب، وقتی یک فرد نمیتونه یک سبک زندگی مناسب پیدا بکنه و کسی هم نیست که بهش بگه چطوری استرسش رو کنترل کنه یا چجوری اعتماد به نفس پایش رو از بین ببره و اعتماد به نفس بالایی داشته باشه یا چجوری با بد اخلاقی پدر و مادر و خانواده یا اطرافینش کنار بیاد و یک زندگی مناسب درست بکنه قطعاً این هم میتونه یکی از دلایل مهم باشه و به نظر من جامعه از همه چیز بیشتر تاثیر میاره"

(۵) دبیر بازنشسته می گوید:

"اصلی که ما فراموش کردیم جامعه و دولت ما هستش که اونم باید به فکر نوجوانی ما باشه به فکر اینکه وقت نوجوانی ما به بهترین نحو پر بشه، آموزش خوب ببینن و مراکز تفریحی و فرهنگی براشون ایجاد بشه، ورزشگاه براشون ایجاد بشه که بتونن اینا ورزش کنن و بتونن تائیمی از زمانشون رو به ساخت بدن خودشون صرف کنن و هرچی اینجور سرگرمی های مفید رو برای نوجوانمون بیشتر بکنیم احتمال اینکه به انحراف کشیده بشن کمتره و اون هم در حد خانواده و مدرسه و اینا نیستش یه مراحل بالاتری مثل دولت و شهرداری ها باید اینا واقعا همت بکنن بجای اینکه بیان مثلاً از توی خیابونا در سالهای بعد معتاد متجاهر جمع بکنن از الآن یه کاری بکنن که اصلاً کسی نره که متجاهر بشه یعنی پیشگیری کنن این کارای پیشگیری هزینش برای دولت ها هم کمتره."

(۶) دانش آموز دوازدهم ریاضی می گوید:

"جامعه نقش بسیاری در این امر دارد و میتواند همانند الگو برای نوجوان عمل کند. رویکرد سیاسی و قانونی که کشور خیلی مهمه، تا وقتی که سیگار به طور رسمی در کارخانه دخانیات تولید می شود و کشت توتون و تنباکو آزادانه انجام

میگیره چه توقعی میشه داشت، زمین های حاصلخیز زیادی صرف کشت محصولاتی بی ارزش شده اند. سیگار به صورت آزادانه در فروشگاه ها به قیمت های نه چندان بالا به فروش میرسند و قلیون خانه ها آزادانه مشغول فعالیت هستند."

نتیجه گیری:

همانطور که از نتایج پژوهش های موجود در پیشینه تحقیق می توان استنباط کرد؛ عوامل خانوادگی مانند، اعتیاد یکی از اعضا، طلاق، اختلافات خانوادگی، برآورده نشدن نیازهای اساسی نوجوان، شعل پدر و... تقریباً در تمامی تحقیقات مشترک می باشد و به عنوان مهم ترین عامل گرایش نوجوانان به مصرف مواد مخدر محسوب می شود. بعد از خانواده، عوامل اجتماعی نظیر دوستان و همسالان و سطح تحصیلات والدین، اعتقادات مذهبی، شرایط اقتصادی نظیر فقر و بیکاری، عوامل فردی مانند ویژگی های سنین بلوغ جنسی، ارزانی و در دسترس بودن مواد از سایر علل گرایش نوجوانان به مصرف مواد اعتیاد آور بیان شده است. از نتایج حاصله چنین برداشت می شود که گرایش به اعتیاد، موضوعی ای تک بعدی نبوده و عوامل زیادی در این پدیده شوم و خانمان سوز دخیل هستند.

یافته های حاصله از مصاحبات نشان می دهد که در پاسخ به سوال اصلی این پرسش یعنی "دلایل گرایش دانش آموزان پسر پایه دوازدهم به مواد اعتیاد آور چیست؟" بیان شد که پدیده گرایش به اعتیاد پدیده ای چند بعدی است و عوامل متعددی در آن دخالت دارند؛ از جمله این موارد می توان به عوامل خانوادگی، اجتماعی، فردی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و آموزشی اشاره کرده. در پاسخ به دومین سوال "نقش خانواده ها گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟" به طور کلی میتوان نتیجه گرفت طبق نظریه بندورا^۱ و خصلت تقلید پذیری نوجوان، خانواده آینه عمل نوجوان است لذا خانواده هر طوری که عمل کند، عمل نوجوان نیز متناسب با شرایط خانوادگی وی است که در صورت نامساعد بود جو خانواده و وجود زمینه های اعتیاد احتمال گرایش نوجوان به اعتیاد وجود دارد بنابراین مهم ترین عامل در گرایش به اعتیاد عامل خانوادگی است. در پاسخ به سومین سوال "نقش دوستان و همکلاسی ها در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟" باید عرض کرد چون روابط دوستان و همکلاسی ها فاقد نظارت و کنترل های کافی و از سویی دیگر انسان ها با افراد پیمان دوستی امضا می کنند که شباهت های زیادی به یک دیگر دارند حال اگر شرایط خانوادگی مناسب نوجوان نباشد و به او توجهی نشود؛ او دستانش که همانند خودش هستند پناه می برد و این کار خود عاملی برای اعتیاد است زیرا بدنبال فراموش کردن و دوری از محیط خانوادگی خویش می باشد. در پاسخ به چهارمین سوال "نقش معلمان و عوامل مدرسه در در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟" معلمان و کارکنان مدرسه اعم از مدیر و نامظمان و معاونین و... نقشی پیشگیرانه دارند و نمی توانند عاملی برای گرایش به اعتیاد شوند مگر آنکه خطایی سرزند یا غلفتی شود و یا رفتاری نسنجیده از یکی از این افراد سرزند و موجب طبعات نامطلوبی برای محصل نظیر تجدید شدن، فرار از مدرسه، سرخوردگی و... شود و به جامعه پناه ببرد که در آنجا زمینه اعتیاد به دلیل جو مسموم جامعه و آزادی ها و کمبود نظارتی که بر جامعه هست عاملی برای گرایش نوجوان به اعتیاد گردد. در پاسخ به پنجمین سوال "نقش کنکور سراسری در در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟" چنین برداشت

^۱ A. Bandura

شد که به دلیل رقابت سخت، فشرده و منفی کنکور، فشار از سوی خانواده ها و مدرسه و همچنین استرس حاصله از کنکور در محصلین علی الخصوص پسران که در صورت قبول نشدن باید به خدمت سربازی بروند موجب می شود که عده اندکی از آنان برای کسب بهترین نتیجه به مصرف برخی دارو ها با تحت عناوینی مانند افزایش حافظه، تقویت یادگیری، کاهش استرس و... روی آورده غافل از این که این مواد در کوتاه مدت پاسخگوست و در دراز مدت سبب اعتیاد به آنها می گردد. لذا میان اعتیاد و کنکور نوعی همبستگی مثبت بسیار ضعیفی موجود است. در پاسخ به ششمین سوال " نقش رسانه ها اعم از شبکه های اجتماعی، ماهواره و صدا و سیما در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟" نیز بیان شد که رسانه ملی در تلاش برای پیشگیری و مبارزه با اعتیاد است و ماهواره با تمرکز بر موضوعاتی که برای نوجوان بشدت تحریک کننده، دلپذیر و لذت بخش است سعی در گسترش آن در میان نوجوانان دارد. در پاسخ به هفتمین سوال " نقش اعتقادات مذهبی در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور؟" دو دسته دیدگاه وجود دارد؛ دیدگاه موافق و دیدگاه مخالف. مخالفین معتقد اند مذهب تاثیری در گرایش یا پیشگیری در اعتیاد ندارد زیرا مصرف مواد همانند مشروبات الکلی حرام شرعی نیست لذا نمیتوان آن را عاملی موثر فرض کرد. در پاسخ به هشتمین سوال " نقش بحران کرونا در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور چیست؟" کرونا و آموزش مجازی به دلیل آنکه دانش آموز مدت زمان زیادی در خانه و تحت نظارت بیشتر خانواده است نمیتواند موجب گرایش به مواد اعتیاد آور شود مگر آنکه در کنار آموزش مجازی دانش آموز از سایر رسانه های مجازی استفاده کند و آن موجب گرایشش شود لذا به طور مستقیم کرونا و آموزش مجازی نمی تواند موجب اعتیاد به مواد اعتیاد آور شود در این دوره شکل دیگری از اعتیاد یعنی اعتیاد به اینترنت در میان دانش آموزان رواج یافته که بررسی آن جز اهداف این پژوهش نیست. در پاسخ به نهمین سوال " به نظر شما چه عوامل دیگری در گرایش دانش آموزان به مصرف مواد اعتیاد آور نقش دارند؟" سایر موارد موثر در این پدیده نظیر آنچه که در سوال نخست بیان شد اعلام گردید. برخی از این عوامل عبارت اند از: ارزانی سیگار و مواد و دسترسی راحت و سریع به آن و نبود مانع قانونی و شرعی برای آن، فعالیت آزادانه شرکت های تولید کننده دخانی، آزاد بودن کشت توتون و تنباکو، فقر اقتصادی، سطح تحصیلات خانواده ها، جو مسموم جامعه و از همه مهم تر عدم توانایی در نه گفتن نوجوان عنوان شد.

منابع و مآخذ:

- ۱) آسایش، حمید و دیگران، (۱۳۸۹)، «ارتباط ویژگی های فردی و خانوادگی با گرایش افراد به سوء مصرف مواد مخدر»، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی گرگان، ۱۲(۴)، صص. ۹۰-۹۴
- ۲) اسکندری، محمد، (۱۳۸۹)، «بررسی عوامل موثر بر گرایش جوانان به سوء مصرف مواد مخدر صنعتی»، نشریه مطالعات امنیت اجتماعی، ۳(۲۱)، ۱۱-۳۲
- ۳) باقری، سارا، (۱۳۹۸)، سلامت، بهداشت و صیانت از محیط زیست. نشر دانشگاه فرهنگیان: تهران. صص. ۸۱ و ۸۲.
- ۴) بهدوست، پریسا و دیگران، (۱۴۰۰)، «نقش میانجی استرس کرونا در رابطه بین اعتیاد به اینترنت با تعارضات و خشونت زناشویی و خانوادگی»، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان درمانی، ۴۵(۱۲)، صص. ۱-۱۸.
- ۵) پاشیب، ملیحه، (۱۳۹۳)، «تاثیر آموزش مدد جویان در جلسات انجمن معتادان گمنام بر گرایش به مصرف مواد مخدر»، مجله دانشگاه علوم پزشکی تربت حیدریه (طنین سلامت)، ۲(۴)، صص. ۱۷-۲۲.
- ۶) پورکریم، سمیه، و معصومی فرد، وحید، (۱۳۹۷)، «آسیب اجتماعی اعتیاد در بین دانش آموزان و نقش معلم در کنترل یا کاهش آن» اولین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی. صص. ۱-۱۴.
- ۷) ترکمان، مهدی و دیگران، (۱۳۸۹)، «عوامل موثر بر گرایش نوجوانان و جوانان پسر شهرستان کرج به مصرف مواد مخدر»، پژوهش های مدیریت انتظامی (مطالعات مدیریت انتظامی)، ۵(۲)، صص. ۳۲۲.
- ۸) جگرگوشه، ملک محمد، و میهن دوست، علی، (۱۳۹۸)، «تاثیر نوع رابطه معلم با دانش آموزان در کاهش انگیزه اعتیاد و بهبود افسردگی. سومین همایش ملی روانشناسی و آسیب های اجتماعی، صص. ۱-۱۱.
- ۹) جوانمرد، کمال، (۱۳۹۴)، «بررسی عوامل موثر بر گرایش به مصرف مواد مخدر صنعتی در بین دانشجویان پسر دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان در نیم سال ۹۴». نشریه مطالعات علوم اجتماعی ایران، ۱۲(۴۴)، صص. ۲-۲۲.
- ۱۰) جولایی منش، آرمین، و فیضی منش، بهزاد، (۱۳۹۲)، «بررسی علل اجتماعی اعتیاد به مواد مخدر در بین جوانان پسر شهرستان همدان. کنگره سراسری روان شناسی کودک و نوجوان»، صص. ۱-۱۰.
- ۱۱) حجازیان، احمد، و قنبری، یوسف، (۱۳۹۲)، «شناسایی و تحلیل مولفه های اجتماعی موثر در گرایش جوانان روستایی به اعتیاد در مناطق روستایی شهرستان اصفهان»، نشریه اعتیاد پژوهی، ۷(۲۷)، صص. ۶۷.
- ۱۲) حیدری نقدعلی، ژیللا. (۱۳۹۳). پژوهش روایی: چپستی و چگونگی. مجله دانشگاه فرهنگیان؟، (۵)، صص. ۱۴-۲۲
- ۱۳) دعاگویان، داوود، و حبیب زاده ملکی، اصحاب. (۱۳۹۰). «بررسی عوامل موثر بر تغییر الگوی مصرف مواد مخدر در میان جوانان «از مواد سبک به سوی مواد سنگین». نشریه دانش انتظامی، ۱۳(۱)، صص. ۱۳۰.
- ۱۴) سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، (۱۳۹۷)، سلامت و بهداشت پایه دوازدهم. تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ اولصص. ۱۲۹-۱۴۴.
- ۱۵) رسول زاده، بهزاد، و مولوی، پرویز، (۱۳۸۳)، «بررسی عوامل موثر در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر»، نشریه اصول بهداشت روانی، ۶(۲۲)، صص. ۵۳.

- ۱۶) سعادت، مونا و دیگران، (۱۴۰۰)، «اعتیاد در نوجوانان (دلایل و راهکارهای پیشگیری از آن)»، دومین کنفرانس بین المللی مطالعات میان رشته ای علوم بهداشتی، روانشناسی، مدیریت و علوم تربیتی، صص ۱-۹.
- ۱۷) سلیمانی، مریم، و عظیمی، اکرم، (۱۴۰۰)، «بررسی رابطه بین اعتیاد به تماشای تلویزیون و رضایت از زندگی بر عملکرد تحصیلی در دانش آموزان دبستانی»، پنجمین کنگره بین المللی علوم روان و آموزش، صص، ۱-۱۱.
- ۱۸) سموعی، راحله، (۱۳۷۸)، شیوه های مقابله با فشار روانی در معتادان و غیر معتادان و تعیین رابطه آن با عملکرد خانواده آنها. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان). ص. ۲.
- ۱۹) شاکری اصل، سهیلا و دیگران، (۱۴۰۰)، «نقش سبک زندگی بر اعتیاد به فضای مجازی نوجوانان در زمان همه گیری کووید-۱۹»، نخستین کنفرانس ملی آینده پژوهی، علوم تربیتی و روانشناسی، صص. ۱-۷.
- ۲۰) شبانی، ناصر، (۱۳۸۰)، «تهدیدهای مواد مخدر برای جامعه انسانی»، ماهنامه علمی فرهنگی اجتماعی سراب، ۸(۳۱)، ص. ۴۳۲.
- ۲۱) طارمیان، فرهاد و دیگران، (۱۳۷۸)، مجموعه آموزشی مهارتهای زندگی. انتشارات آموزش و پرورش: تهران. ص. ۲۳
- ۲۲) عباس آباد عربی، فاطمه، (۱۴۰۰) «تاثیر خانواده و گروه همسالان بر گرایش نوجوانان به اعتیاد»، سومین همایش تدبیر علوم مدیریتی، تربیتی، اجتماعی و روانشناسی، صص ۱-۵.
- ۲۳) فراشی، حجت ا... و دیگران، (۱۳۹۰)، «بررسی علل و عوامل گرایش جوانان و نوجوانان به مواد مخدر نوین در شهرستان خرم آباد»، همایش هجوم خاموش، صص. ۱-۲۰.
- ۲۴) قنبرپور، فریبا، (۱۳۷۹)، نقش گروه همسالان و فشار جمعی در محیط های جوان-چکیده مقالات سمینار اعتیاد و جوان. انتشارات دانشگاه علم و صنعت: تهران. ص. ۲۰.
- ۲۵) محمدی، علی، (۱۴۰۰)، «چگونه توانستم نگرش دانش آموزان مدرسه شهید مصطفی خمینی عسویه را نسبت به مواد مخدر و اعتیاد آور تغییر دهم؟» همایش ملی پژوهش های حرفه ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم، صص، ۱-۲۰.
- ۲۶) ویکیپدیا، وبگاه مقالات آزاد (بی تا). دوره نوجوانی، نشانی:
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%86%D9%88%D8%AC%D9%88%D8%A7%D9%86%DB%8C>
- ۲۷) یحیی زاده، حسین، (۱۳۸۸)، «تاثیر عوامل خانوادگی بر گرایش افراد به سوء مصرف مواد مخدر» نشریه پژوهش اجتماعی، ۲(۵)، صص. ۱۲۳-۱۴۲.